

Гіголасва-Юрченко Вікторія Олександрівна

кандидат мистецтвознавства, старший викладач кафедри

хорового диригування та академічного співу Харківської

державної академії культури, Україна

АКТУАЛЬНІСТЬ ОСНОВ ФОНІОЛОГІЇ ДЛЯ ПРЕДСТАВНИКІВ ВОКАЛЬНИХ ПРОФЕСІЙ

***Анотація.** Пошук універсальних методів постановки голосу неможливо здійснювати без певного розуміння природної роботи голосового апарату. Відсутність єдиної фундаментальної науки веде до значного дефіциту знань у вокально-педагогічних кадрах, тому основи фоніології, як системної науки про голос, вкрай важливі для вокального виконавства та вокальної педагогіки.*

***Ключові слова:** фоніологія, вокальна педагогіка, вокальне виконавство, голосоутворення, фонопедія.*

На сьогоднішній день сучасні умови праці представників вокальних професій потребують не тільки якісного, але й мобільного та універсального виконання всіх професійних обов'язків. Це неможливо без знань основних законів голосоутворення, уважного відношення до свого вокального здоров'я та своєчасного проведення профілактичних заходів. Саме гігієна голосу становить основу профілактики порушень голосової функції.

У вокальних фахівців до теперішнього часу відзначається величезний недолік системних науково-теоретичних знань та немає єдиного термінологічного апарату. В багатьох вузах це пов'язано або з відсутністю відповідного предмета в навчальному плані, або з обмеженим викладанням основ гігієни голосу (або охорони голосу).

Випускники музичних вузів диригентсько-хорових та вокальних факультетів по закінченню, отримуючи кваліфікацію викладача, не мають певних системних знань стосовно специфіки роботи голосового апарату. Багато з них потім на базі цих «знань» навчатимуть майбутніх учнів та подальше формуватимуть їх «професійно-творче життя».

Найчастіше уявлення вокальних педагогів про фонацію носить стереотипний характер та засновано на особистих суб'єктивних відчуттях. Відсутність єдиного наукового та термінологічного базису веде співаків-педагогів до професійної безграмотності в питаннях анатомії, фізіології, гігієни голосу та заважає збереженню їх вокального довголіття.

Відомо, що кожна з наук, що займається голосом, – вибіркова та докладно розглядає лише певне коло проблем, називає одні й ті ж явища різними термінами та розуміє ці терміни по-своєму, наприклад:

лінгвістика – наука про мову взагалі й окремі мови світу як її індивідуальних представників; мовознавство [1];

психолінгвістика – наука про мовленнєву діяльність людей у психологічних та лінгвістичних аспектах, зокрема експериментальне дослідження психічної діяльності суб'єкта в засвоєнні та використанні мови як організованої та автономної системи [1];

техніка мови – система прийомів для поліпшення якостей усної мови [2];

фонологія – розділ лінгвістики, що вивчає структуру звукового ладу мови і функціонування звуків у мовній системі [3];

фонетика – розділ мовознавства, що вивчає звуки мови (на відміну від фонології, фонетика вивчає фізичний аспект мови: артикуляцію, акустичні властивості звуків, їх сприйняття слухачем) [4];

фоніатрія – розділ оторіноларингології, який вивчає паталогії голосу і розробляє методи їх лікування [5];

гігієна голосу – розділ фоніатрії про профілактику захворювань голосового апарату і продовження професійного довголіття осіб вокальних та мовних професії [5];

логопедія – наука про порушення мовлення, методи їх попередження, виявлення й усунення засобами спеціального навчання й виховання [5];

фонопедія – розділ логопедії, що займається відновленням і профілактикою голосу спеціальними педагогічними техніками. Фонопедія є основним, високоефективним і неінвазивним методом реабілітації голосової функції [5];

вокальна методика – наука, що займається проблемами техніки співу, розвитком художньо-естетичної складової вокального виконання, формуванням особистості виконавця в професійному аспекті [6].

Необхідно звернути увагу на той факт, що усі вищевказані наукові напрямки ґрунтуються на трьох загальних базисних складових: анатомії органів голосоутворення, їх фізіології та гігієні.

Стає зрозумілим, що голос не є надбанням будь-якої науки – фоніатрії, вокальної педагогіки, логопедії, фонетики та інш. Голос – це феноменальне явище, що носить міждисциплінарний характер.

На підставі викладеного слід вважати доцільним обґрунтування та впровадження у практику науки, що дає загальні, міждисциплінарні, зрозумілі для всіх фахівців знання про голос. Для її позначення на II Міждисциплінарному конгресі «Голос» 15 травня 2009 року кандидатом медичних наук, доцентом Л. Б. Рудіним був запропонований та обґрунтований термін фоніологія (перша назва – голосоведення) [7].

Фоніологія: φωνή [fo ní] (голос, мова, звук, крик, говір) і λόγος [lógos] (слово, думка, сенс, поняття, вчення) – це наука про голос людини [8].

Основним завданням фоніології є систематизація основних наукових даних про голос та голосоутворення. Так, наприклад, голос з точки зору фізики являє собою сукупність звуків, різних по висоті та гучності, які утворюються за допомогою голосового апарату. А із боку соціокультурних позицій голос – це засіб ефективної комунікації, а також засіб формування обширного полікультурного простору (всі голосо-мовні види мистецтв) [8].

Фоніологія, узагальнюючи та систематизуючи наукові дані про голос, починає з первісної структуризації понятійного апарату про даний феномен – *з класифікації голосу*:

види голосу: звичайний (складковий), фальцетний (фальцет) вестібулярноскладковий.

належність голосу: чоловічий, жіночий, дитячий;

способи використання голосу: мовний, співочий, голосові ефекти;

рівень використання голосу: побутовий, професійний,

за манерою співу: академічний (класичний), естрадно-джазовий, народний;

за особливостями мовлення: манера, діалекти, акценти, манерність;

типи жіночих співочих голосів: колоратурне сопрано, лірико-колоратурне сопрано, ліричне сопрано, лірико-драматичне сопрано, драматичне сопрано, високе мецо-сопрано, центральне мецо-сопрано, контральто;

типи чоловічих співочих голосів: тенор-альтіно, контр-тенор, мецо-характерний тенор, ліричний тенор, лірико-драматичний тенор, драматичний тенор, ліричний баритон, лірико-драматичний баритон, драматичний баритон, високий бас, центральний бас, бас-профундо;

типи дитячих співочих голосів: сопрано (для дівчаток), дискант (для хлопчиків), альт (для обох статей);

за особливостями емісії: м'який, твердий, приподиховий, назалізований, модифікований (арш, скрім, фрай, інхейл, фрай-розщеплення, шрайк та інш.) [8].

Формуючи фоніологічний понятійний апарат, необхідно перш за все розмежувати фізіологічну норму від пограничних станів та патологій голосу, що потребують фоніатричної допомоги та фонопедичної реабілітації.

Фоніологія включає у себе наступні *розділи*: анатомо-функціональна організація голосового апарату; фізіологія і акустичні основи фонації; методи дослідження голосового апарату; голос як засіб комунікації; анатомо-функціональні особливості голосового апарату дітей і підлітків; генетика голосу; співочий та мовний голос; класифікація голосів, в тому числі дитячих; гігієна голосу осіб вокально-мовних професій; гігієна голосу дітей і підлітків; поняття про патології голосового апарату; поняття про корекційної педагогіки; сутність і основні принципи вокальної методики; сутність і основні принципи техніки мови; сутність і основні принципи сценічної мови та технології усного мовлення; поняття про вокальну обдарованість; основи психології творчого процесу.

Вищеописані розділи повинні нести в собі наступний *обсяг інформації*:

1) актуальність вивчення основ голосоведення; 2) принципи анатомо-функціональної організації голосового апарату; 3) основи фізіології фонації,

основи акустики; 4) наукові основи вокальної та мовної педагогіки; 5) основні принципи гігієни голосу [9].

На думку Л. Б. Рудіна кожен з цих розділів має бути доступним для розуміння фахівцям різних галузей та вміщати у собі усю необхідну інформацію для формування системних наукових уявлень про голосовий апарат.

Запропонований фоніологію базис є обов'язковим для всіх подібних спеціальностей, кожна з яких у рамках своєї компетенції займається тими чи іншими проблемами голосу: профілактикою та лікуванням голосових порушень, вихованням, корекцією та інш. При цьому спеціалісти, збагачуючи певну галузь знань, збагачують фоніологію у цілому.

Обов'язковим є вживання специфічних фоніологічних термінів, однак їх трактування (пояснення) повинно бути адаптовано до широкого кола фахівців. Це є важливою умовою для усунення тієї «термінологічної путанини», яка має місце в даний час в сфері голосу [8].

Термінологічна єдність має стати професійно-етичною нормою та показником професійного рівня фахівців, які працюють з голосом незалежно від напрямку цієї діяльності.

Л. Б. Рудін акцентує, що фоніологія не претендує на заміщення жодної з нині існуючих наук і лише має на меті об'єднання міждисциплінарних знань у вокальній галузі для формування наукового уявлення про голос та голосову функцію. Кожен з вокальних фахівців, приймаючи за основу певний обсяг фоніологічних знань, формує свої необхідні знання [8].

Таким чином, впровадження єдиного системного науково-методичного й теоретичного базису фоніології та апробація нових універсальних методів постановки голосу згідно природній роботі голосового апарату є надзвичайно важливим для зміцнення та вдосконалення системи професійної вокальної освіти у творчих вузах.

Список джерел:

1. Словник іншомовних слів. <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl?Qry=%CB%B3%ED%E3%E2%B3%F1%F2%E8%EA%E0>

2. Техніка мови. Компоненти техніки мови. https://pidru4niki.com/17190512/ritorika/tehnika_movi_komponenti_tehniki_movi
3. Фонологія. <https://uk.wikipedia.org/wiki/Фонологія>
4. Фонетика. <https://uk.wikipedia.org/wiki/Фонетика>
5. Барабанов Р.Е. Проблема диагностики и реабилитации лиц с нарушением голоса // Научное обозрение. Медицинские науки. – 2016. – № 1. – С. 5-7; URL: <https://science-medicine.ru/ru/article/view?id=860> (дата обращения: 01.04.2021). <https://science-medicine.ru/ru/article/view?id=860>
6. Дмитриев Л. Б. Основы вокальной методики. М. : Музыка, 2000. 368 с.
7. Рудин Л. Б., Оссовская М. П., Бруссер А. М. Официальный отчёт о проведении II конгресса Российской общественной академии голоса // Российская оториноларингология. 2009. № 4. С. 160 – 164.
8. Л. Б. Рудин. О фонологии – науке о голосе человека, её значении и путях внедрения в профессиональном пространстве. Научно-методическое пособие. М. : Издательская группа «Граница», 2014. 52 с.
9. Рудин Л. Б. Основы голосообразования. М. : Граница, 2009. 100 с.